

Kan hälften ha varit kvinnor?

En arabisk sjöman, At-Tartuschi besökte Hedeby, Danmarks Birka på 900-talet. Han noterade att här var det kvinnorna som bestämde när de ville skiljas. Kvinnan ordnade själv skilsmässan när hon ville. Dessutom fanns här ett ögonsmink som gjorde att skönheten aldrig förbleknade, tvärtom. Den tilltog hos både män och kvinnor.

För att förstå vikingatiden kan en bra utgångspunkt vara att halva befolkningen inte var män. Dessutom att de flesta inte for långväga utan var hemma. Beroendet av bara det egna jordbruket innebar ofta en kamp för att människor och boskap skulle överleva vintern.

Vi vill göra dem rättvisa. Alla de som inte passat in i de stora berättelserna om svärd, plundringar, resor och fylla. Vi vill minska glappet mellan våra arkeologers kunskap om vikingatiden och den konstiga bild, skapad under 1800-talet, som ännu lever kvar hos många.

Var samerna vikingar?

Under 1800-talet skapades en nordisk period på 250 år (800–1050) som skulle vara annorlunda än tiden både före och efter. Men så var det knappast. Resor, skepp och långväga kontakter var utmärkande för bronsåldern 1500 år tidigare. Dessutom pekar många forskare nu på att de förändringar i de skandinaviska samhällena som ledde till riksbyggningarna Norge, Sverige och Danmark startat redan 400 år före vikingatiden.

Skandinavien bestod av regioner med likartad, men samtidigt varierad kultur. I söder en jordbrukskultur och i norr kulturer präglade av jakt, handel, järnproduktion och täta öst-västliga förbindelser. Men den samiska befolkningen i norr finns sällan med i beskrivningar av vikingatiden. Ändå vet vi att de hade så stark ekonomisk ställning att hövdingar i väst (Norge) ville gifta sig med samefamiljers döttrar för att knyta starka politiska och ekonomiska band.

Vilka berättelser vill vi ha?

Arkeologins historia

är ännu till stor del skattsökarens.

Monument som Uppsala högar och runstenar skapade en pompös nationell historia redan på 1600-talet.

När utgrävningar tar fart

under 1800-talet fyller man på:

det är fynd, helst av guld och silver, man vill ha.

Först på 1960-talet slår forskning

kring föremålens sammanhang, samhällen,

boplatser och människans tankar, igenom.

Också under vikingatid

var den största delen av livet trivialt – det var vardag.

Knappast pärlor och silver.

Lera, ull, eld, bröd och lite järn.

Det blir inga häftiga historier.

Men vi ser förstås också kammar och leksaker.

Vad säger de?

Lek och skönhet är knappast trivialt.

Vare sig då eller nu.

På skär utanför Norrlandskusten finns lämningar efter säsongsfiske och säljakt från vikingatid.

Hur levdes livet där?

Vått, tungt ylle och fiske som slog fel.

Är det vad vi menar med vikingaliv?

Österlandet och Norden

Det finns knappast anledning att skilja mellan det som i dag är Norge, Danmark eller Sverige under vikingatid.

Länderna fanns ännu inte och de större skillnader som fanns kan inte kopplas till nuvarande nationsgränser.

Bilden av vikingatiden som »rent« nordisk och ursprunglig har för länge sedan förbleknat hos dagens arkeologer.

Tvärtom, det var de täta kontakterna österut och med Västeuropa som skapade det unika välståndet, det exklusiva hantverket och den långväga handel som förlades till platser som Birka, till Hedeby i Danmark och till Kaupang i Norge.

Starka motorer för samhällsutvecklingen fanns i kalifatet (Bagdad), i Konstantinopel och i Novgorod. Intresset för samverkan och allianser var så ömsesidigt att Sigtunakungens dotter Ingegerd giftes in i en rysk furstefamilj. Hon blev helgonförklarad och begravd i Sofiakatedralen i Kiev.

Man är väl viking!

När säger vi det?

Vid »sommarens« första dopp?

När dagens kvinnor bär fram ölet
vid männens gästabud?

Nej, knappast.

Att vara viking är i första hand något manligt,
övermodigt och nästan korkat.

Samtidigt är vikingen en grundbult
i svensk självbild och medborgaridentitet.

Mest förljugen och mest cementerad för männen.

Bilden skapades för närmare 200 år sedan
då Sverige förlorat Finland.

Erik Gustaf Geijer skrev *Vikingen*:

*Ur hornen vi tömde då mjödets must
med makt på den stormande sjö.*

*Från vågen vi härskade på var kust;
i Valland jag tog mig en mö.*

*I tre dagar grät hon, och så blev hon nöjd,
och så stod vårt bröllop med lekande fröjd
                  uppå havet*

Vikingatid på 1800-talet

Storslagna fornlämningar som andas ett ärorikt förflutet har använts åtminstone sedan 1600-talet för att legitimera svensk överhöghet och särställning. Då var Sveriges karta både kortare och bredare. Skåne hörde till Danmark och Finland var en del av det svenska riket. Men förlusten av Finland 1809 skapade ett trauma. Finland skulle återerövas och vikingen ställdes i stäven på den storsvenska farkosten.

1848 skakar stora arbetaruppror Europa, en samhällsanalys baserad på klasstillhörighet vinner allt fler anhängare. Men nationen, samhörighet utan klasser, lanseras starkt samtidigt som många småstater går samman i de enade Italien och Tyskland.

1872 myntar arkeologen Oscar Montelius begreppet vikingatid och kungen, Oskar II noterar med tillfredställelse hur hans stora idol, järnkanslern Bismarck, står i ledningen för det nya Tyskland.

Vikingen seglade ut igen.
Seglar han ännu?